

УДК 001.814.001.33"157/164":271.5 (4-11)(045)
DOI: 10.21847/1728-9343.2017.6(152).122198

ПАПАЗОВА АНЖЕЛА,

кандидат історичних наук, доцент кафедри історичних дисциплін,
Маріупольський державний університет

НОРМАТИВНО-РЕГЛАМЕНТАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА З ІСТОРІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРДЕНУ ЄЗУЇТІВ У СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКОМУ РЕГІОНІ в останній третині XVI - першій половині XVII ст.

У статті розглянуто інформативні можливості нормативно-регламентаційних документів з історії діяльності ордену єзуїтів у східнослов'янському регіоні в останній третині XVI - першій половині XVII ст. Виявлено, що зазначений вид джерел має великі інформативні можливості щодо вивчення устрою та діяльності ордену єзуїтів: територіальної організації, внутрішньої структури, ієрархії членів, методів роботи, створення й роботи домів, регламентації діяльності. Однак самооцінка діяльності та здобутків у зазначених джерелах не відображає об'єктивних впливів на різні сфери життя, значення та наслідків роботи ордену для регіону.

Ключові слова: Товариство Ісуса; східнослов'янський регіон; нормативно-регламентаційні джерела з історії ордену єзуїтів; інформативні можливості документів.

Постановка проблеми. Включення України в загальноєвропейські процеси інтеграції вимагає врахування історичного досвіду взаємодії та взаємовпливу західноєвропейської та української культур. У цьому зв'язку значний інтерес викликає діяльність ордену єзуїтів у східнослов'янському регіоні в останній третині XVI - першій половині XVII ст. Оскільки джерела, які висвітлюють проблему, докладно не вивчені, ми не маємо належного уявлення про орден, його цілі, методи й результати діяльності, а тим більше про те, що найбільш важливо для східнослов'янського регіону, - про вплив єзуїтів на історичний процес. Тому так важливо розглянути інформативні можливості нормативно-регламентаційних джерел.

Мета роботи - проаналізувати інформативні можливості документів нормативно-регламентаційного виду щодо історії діяльності ордену єзуїтів у східнослов'янському регіоні в останній третині XVI - першій половині XVII ст.

Аналіз досліджень і публікацій. Джерельну базу проблеми діяльності ордену єзуїтів у східнослов'янському регіоні в останній третині XVI - першій половині XVII ст. вивчало не так багато дослідників, а предмет спеціального вивчення зазначена проблема була в поодиноких публікаціях [13], а тим паче окремо мало розглядався такий вид документів Товариства Ісуса, як нормативно-регламентаційні [15, с. 71]. Є окремі праці, де в частині вивчення документів розглядалася історія створення й збереження нормативно-регламентаційних джерел ордену [24, с. 9-13], вивчалися окремі сфери роботи єзуїтів в інші періоди діяльності Товариства [1, с. 17-24]. Отже, дослідники мало уваги приділяли інформативним можливостям зазначеного виду джерел.

Виклад основного матеріалу. Нормативно-регламентаційні джерела - це документи, що впорядковують діяльність ордену з боку його керівників та Римської курії. Їх можна розділити на документи католицької церкви (документи Папської курії та священнослужителів

католицької церкви) і на документи власне Товариства Ісуса. Серед нормативно-регламентаційних документів є статут Товариства Ісуса ("Конституції" І. Лойоли), листи й приписи генеральних настоятелів ордену, постанови Генеральних конгрегацій Товариства Ісуса, шкільний статут ("Ratio studiorum et institutiones scholasticae Societatis Jesu"), реляції, булли й бреве римських пап щодо ордену тощо. Призначені ці документи всім домам в особі місцевих керівників чи всім членам ордену для безумовного виконання.

Документів Папської курії й священнослужителів католицької церкви багато. Саме папа Павло III видав буллу про затвердження Товариства Ісуса 27 вересня 1540 року, а підтвердив Юлій III від 21 червня 1550 р. [21]. Курія видавала булли для підтримки ордену та його проектів. Значно розширила права й привілеї ордену булла "Велика хартія", видана Павлом III у 1549 р. [11]. Булли дозволяють простежити виникнення домів ордену і зміни в діяльності єзуїтів. Так, булли Папи Римського Григорія XIII від 29 жовтня 1579 року та 24 квітня 1582 року затверджують створення Віленської єзуїтської академії й колегіуму для вихідців із регіону. Кілька булл курії підтверджують права уніатів, на яких мав вплив і орден [16, с. 27]. Про великий авторитет окремих членів ордену говорять бреве Папи Римського Григорія XIII єзуїтові А. Поссевіно від 17 серпня 1580 року і 18 березня 1581 р. [14, с. 142, 215].

Документи католицької церкви розкривають плани та спільні проекти курії й ордену. Наприклад, це інструкції єзуїтові А. Поссевіно від 27 березня 1581 року і від 25 березня 1582 року, запис про грошову видачу А. Поссевіно на дорожні витрати та інші документи [14, с. 90, 228]. Коли Папа Римський Григорій XIII послав у Москву Антоніо Поссевіно як посередника, курія докладно інструктувала єзуїта [5, с. 220-228].

Для дослідження має інтерес "Індекс заборонених книг", документ, який широко використовувався орденом і доповнювався самими єзуїтами [1, с. 88].

У 1960-1963 роках були видані перші три томи доку-

ментів, які відбивають взаємини Польщі й Литви з Ватиканом у XVI-XVIII ст. Однак публікували документи вибірково з метою виправдання місії Ватикану в східнослов'янський регіон. Так само чинив єзуїтський історик П. Пірлінг, публікуючи документи з історії відносин Росії з Ватиканом у XVI-XVIII ст. У 1950-60-ті роки XX ст. у Римі видавалися збірники документів, які відбивали політику Конгрегації пропаганди віри щодо Білорусії й України [10, с. 18]. Спеціальний збірник матеріалів з історії Берестейської унії, виданий Ватиканом у 1970 році, був покликаний переконати, що ініціатива унії виходить не від єзуїтів чи курії, а з православного середовища [16, с. 44]. Ті документи, що безпосередньо не призначалися єзуїтам, а загалом визначали діяльність католицької церкви, є важливими та доволі інформативними джерелами для вивчення діяльності Товариства Ісуса як складової частини католицької церкви.

Отже, документи Римської курії були засобом допомоги ордену, мали характер доручення чи наказу вищого керівного органу підлеглий структурі.

Документи ордену єзуїтів можна розділити на такі підгрупи: документи нормативного характеру; документи керівників, спрямовані членам чи домам ордену з конкретних справ; звіти, повідомлення й офіційні листи єзуїтів керівникам; документація домів; майнові й фінансові документи.

Документи ордену нормативного характеру - це джерела, які характеризують Товариство Ісуса, його устрій і правила, що визначали діяльність усіх єзуїтів і домів в усьому світі: статут ("Конституції"), постанови (канони, декрети) Генеральних Конгрегацій, розпорядження генерала (ординації), "Положення про навчальні заняття Товариства Ісуса" (*Ratio studiorum*).

Статут містить принципові положення діяльності Товариства, права й обов'язки єзуїтів і домів ордену [9]. Автор "Конституцій", засновник ордену Ігнатій Лойола зайнявся написанням статуту в 1541 році, а оприлюднив у 1558 р. Зміст статуту неодноразово змінювався іншими генералами. Більшість доповнень стосується прав та обов'язків генерала [3, с. 70]. Аналіз "Конституцій" дозволяє вивчити відмінності ордену від інших чернечих орденів (у структурі, устрої, підготовці членів), проаналізувати принципи та методи діяльності, виявити причини успіхів та невдач у його керуванні.

Принципи роботи ордену, дисципліну й підпорядкування єзуїтів керівникам Товариства розкривають правила, що розробив І. Лойола. "Правила скромності" складаються з 13 пунктів, які вчать членів ордену, як варто поводитися, розмовляти, вдягатися, яку міміку використовувати [7].

Особливе значення для характеристики сутності ордену й підготовки його членів мають "Духовні вправи" [8] - комплекс заходів ідеологічного й психологічного впливу на людину для створення ідеального єзуїта. Документ складається з прологу ("Початок і основа") і "Чотирьох тижнів", у яких викладені детальні способи впливу на світогляд і психіку людини [20, с. 130-131, 137-139, 143]. Ці документи винятково важливі для вивчення причин успіху ордену щодо релігійного впливу й поширення католицизму, тому що дозволяють дослідити методи його діяльності, регламентацію дій єзуїта, методи вироблення слухняності й способи створення єзуїтами сприятливого враження про орден у суспільстві.

Для всіх шкіл ордену існували єдині правила - "Положення про навчальні заняття Товариства Ісуса" (*Ratio studiorum*) [18], які являють собою комплекс правил, укладених у 1586 р. У 1591 році був виданий текст для обговорення, а в 1599 році побачив світ його остаточний варіант, що надалі вдосконалювався [24, с. 10]. "По-

ложення..." дає уявлення про обсяг навчальних занять, визначає повноваження в управлінні колегіумами керівників ордену, встановлює обов'язки викладачів щодо доктрини, способу читання лекцій, порядку занять, обов'язків студентів-єзуїтів. Отже, указаний документ дозволяє вивчати єзуїтську систему освіти.

Один із документів, "Monita privata Societatis Iesu" ("Таємні наставлення") [12], орден заперечує як власний. За версією Товариства, цей документ - антиєзуїтський твір, написаний колишнім єзуїтом Г. Загоровським у відповідь на його вигнання з ордену в 1612 р. Г. Загоровський стверджував, що це таємна інструкція генерала. Книгу було опубліковано вперше в Кракові в 1614 році, а згодом перекладено іспанською, португальською й російською мовами [25, с. 147-148]. Документ складається з 16 розділів, назви яких говорять про напрямки діяльності Товариства Ісуса. Якщо цей документ не є таємною інструкцією генерала ордену, а роботою Г. Загоровського, це не зменшує значення історичного джерела, більшість положень якого підтверджується іншими документами. На жаль, цей документ мало використовується сучасними дослідниками, але він, безумовно, є корисним для вивчення методів діяльності ордену.

Крім загальних документів для всіх єзуїтів, керівники ордену видавали інструкції, розпорядження й рішення щодо конкретних членів чи домів ордену з визначених проектів і напрямів діяльності. Зокрема, серед таких документів є інструкція віце-провінціала Польської провінції Ф. Суньєро (січень 1573 р.) єзуїтові Петру Скарзі для виконання доручення [2, с. 70-72]. Подібні інструкції дозволяють проаналізувати механізм створення домів та організацію діяльності ордену в регіоні.

Крім загальних правил для всіх єзуїтських навчальних домів, існували й особливі інструкції для колегіумів регіону, вироблені у зв'язку з особливостями роботи в ньому. Так, у 1582 році А. Поссевіно розробив правила колегіуму для дітей слов'ян [16, с. 28]. У 1613 році для Луцького колегіуму було розроблено інструкцію, що полегшувала дітям православних жителів перехід у католицтво й роботу єзуїтів [22, с. 104-105]. Саме існування цих інструкцій говорить про особливості роботи ордену в регіоні й дозволяє вивчити пристосування єзуїтської методики до конкретних умов.

Взаємодія керівників ордену з підлеглими здійснювалася через прямі вказівки й листи. Керівники провінцій давали розпорядження підлеглим із різних питань, про що свідчать листи ректорам Ярославського й Львівського колегіумів. Наприклад, листи до Львівського колегіуму щодо статуту ордену єзуїтів [23, ф. 140, оп. 1, спр. 111, арк. 2-25; спр. 123, арк. 1-2] дозволяють проаналізувати роботу керівників ордену, проблеми конкретних домів.

Про способи впливу ордену на верхівку суспільства розповідають інструкції єзуїтів для окремих церковних діячів. Дуже ретельно описує дії у справі поширення унії інструкція, отримана митрополитом Михайлом Рогозою [6]. Цей документ неодноразово привертав увагу дослідників і викликав неоднозначні оцінки щодо його вірогідності й значення [19, с. 48]. Документ дійсно вплинув на дії М. Рогози, оскільки положення інструкції частково підтверджуються діяльністю митрополита, відомою за іншими документами.

Велике значення для розкриття діяльності ордену мають звіти, повідомлення й офіційні листи всіх єзуїтів керівникам про свою роботу. Ці документи зберігаються в архівах ордену, є публікації цих джерел, здійснені самим Товариством [24, с. 9-10]. Окремі фрагменти звітів можна зустріти у творах єзуїтів [4]. Деякі повідомлення

та звіти є в працях дослідників, збірниках документів, наприклад, звіт А. Поссевіно про виконання релігійної місії у Москві [17]. Ці джерела дозволяють простежити виконання всіх доручень ордену в конкретних домах, виявити досягнення й недоліки в роботі, систему керівництва всією структурою домів тощо. Але найважливіше те, що в цих документах видатні єзуїти висловлювали ідеї щодо реалізації цілей Товариства. Так, Антоніо Поссевіно пропонував список робіт католицьких теологів для поширення ідеї унії серед українців, а Петро Скарга - способи введення унії у східнослов'янському регіоні [2, с. 122-123]. Ці пропозиції дозволяють вивчати методи Товариства як в окремих справах, так і взагалі в роботі ордену, що дає можливість простежувати і внутрішні процеси в Товаристві, і його відносини з курією.

Велике значення має документація домів ордену (інвентарі, книги доходів і витрат) [24, с. 13-14]. Наприклад, збережені в ДЦІАУ міста Львова реєстри документів Львівського, Ярославського колегіумів і колегіуму с. Ляшів [23, ф. 140, оп. 1, спр. 200, арк. 3-4 зв., арк. 5; спр. 297, арк. 1-5, спр. 298, арк. 1-34; ф. 132, оп. 1, спр. 1, арк. 386, спр. 902, арк. 1-4, спр. 997, арк. 1-3] дають змогу простежити процес створення єзуїтських колегіумів у цих містах і монастиря у Львові, частково їх матеріальне забезпечення, але не дають докладних фактів про функціонування домів. Частково ці документи не використовувалися, або мало аналізувалися дослідниками, тому їх застосування задля характеристики діяльності Товариства в Україні дозволить отримати більш повну картину сфер зацікавлень ордену, методів релігійного впливу на населення та ролі ордену в регіоні.

Висновки

Таким чином, нормативно-регламентаційні документи католицької церкви та єзуїтів численні й інформативні. Це пояснюється специфікою церкви та ордену, які ретельно фіксували свою діяльність. Джерела дозволяють накопичити інформацію про створення й роботу домів, проаналізувати характер їхньої діяльності та вплив на населення, методи досягнення орденом своєї мети. Більшість документів датовані межею XVI - XVII ст., періодом підготовки й здійснення Берестейської церковної унії. У зазначений період у регіоні активізується діяльність ордену у зв'язку з появою додаткових можливостей для реалізації його цілей. Основними мовами документів є латинська й польська, крім того, представлені документи російською та італійською мовами. Більшість документів містить оцінку діяльності єзуїтів, природно, із позиції самого Товариства. Найбільш наближений до достовірності матеріал цих джерел - конкретна інформація про доми та роботу єзуїтів. Кількісні, якісні характеристики чи оцінки діяльності ордену потребують перевірки й зіставлення з джерелами неєзуїтського походження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блинова Т. Б. Иезуиты в Белоруссии (Их роль в организации образования и просвещения) / Т. Б. Блинова. - Гродно : ГрГУ, 2002. - 425 с.
2. Боротьба Південно-Західної Русі і України проти експансії Ватикану та унії (X - поч. XVII ст.: зб. док. і матеріалів / АН УРСР. Ін-т суспільних наук та ін., [упоряд. Є. А. Гринів та ін.]; [редкол.: Є. А. Гринів та ін.]. - К. : Наук. думка, 1988. - 228 с.
3. Быков А. А. И. Лойола, его жизнь и общественная деятельность / А. А. Быков. - СПб., 1891. - 112 с.
4. Годовикова Л. Н. Московское посольство Антония Пос-

севино / Л. Н. Годовикова // Вестник Московского университета. - 1970. - № 5. - С. 89-100.

5. Инструкция А. Поссевино. 1581 г. марта 27. - Рим // Памятники культурных и дипломатических сношений России и Италии: в 3 т. - Ленинград : АН СССР, 1925. - Т. 1. - Вып. 1. - С. 220-228.

6. Инструкция иезуитов митрополиту Михаилу Рогозе // Лилов А. И. О зловредных действиях иезуитов в отношении к православной церкви в России в конце XVI и в начале XVII вв. / А. И. Лилов. - Казань, 1856. - С. 157-164.

7. Лойола И. Правила скромности // Блинова Т. Б. Иезуиты в Белоруссии / Т. Б. Блинова. - Минск : Беларусь, 1990. - С. 18-19.

8. Лойола И. Духовні вправи св. Ігнатія Лойоли / І. Лойола ; [пер. А. Маслюха] ; Товариство Ісуса в Україні. - Львів : Свічадо, 2006. - 248 с.

9. Лойола І. Конституції Товариства Ісуса та їх Додаткові Норми / І. Лойола ; [пер. з англ. А. Маслюх]. - Львів : Свічадо, 2005. - 532 с.

10. Мараш Я. Н. Ватикан и католическая церковь в Белоруссии / Я. Н. Мараш. - Минск : Беларусь, 1971. - 272 с.

11. "Magna charta" (булла імського Папи Павла III) // Орден иезуитов: правда и вымысел / [сост. А. Лактионов]. - М. : ООО "Изд-во АСТ", 2004. - С. 531-534.

12. "Monita privata Societatis Iesu" Тайные наставления // Самарин Ю. Ф. Иезуиты и их отношения к России. Письмо к иезуиту Мартынову / Ю. Ф. Самарин. - М., 1870. - С. 429-460.

13. Опря А. В. Орден єзуїтів та його діяльність на українських землях у XVI-XVII ст. в сучасній українській історіографії / А. В. Опря // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка. - 2009. - Т. 19. - С. 134-140.

14. Памятники культурных и дипломатических сношений России и Италии : в 3 т. - Ленинград : АН СССР, 1925. - Т. 1. - Вып. 1. - 579 с.

15. Папазова А. В. Класифікація історичних джерел з історії діяльності ордену єзуїтів у східнослов'янському регіоні в останній третині XVI - першій половині XVII ст. / А. В. Папазова // Схід. - 2016. - № 6 (146). - С. 70-75. DOI: 10.21847/1728-9343.2016.6(146).91526.

16. Плохий С. Н. Папство и Украина (Политика Римской курии на украинских землях в XVI-XVII вв.) / С. Н. Плохий. - К. : Вис, 1989. - 224 с.

17. Поссевино А. Беседы о религии А. Поссевино с великим князем московским Иваном Васильевичем // Иван Грозный и иезуиты: миссия Антонио Поссевино в Москве : [сборник] / [сост. и предис. И. В. Курукина], [пер. с нем. С. П. Гиждеу, пер. с лат. Л. Н. Годовиковой]. - М. : Аграф, 2005. - С. 168-186.

18. Ratio Studiorum. Уклад студій Товариства Ісусового. Система єзуїтської освіти / [пер. Ростислав Паранько ; пер. з англ. Андрій Маслюх]. - Львів : Свічадо, 2008. - 252 с.

19. Тимошенко Л. Єзуїти і Берестейська унія / Л. Тимошенко // Київська старовина. - 2001. - № 4. - С. 379-384.

20. Тонди А. Иезуиты / А. Тонди ; [ред. Ф. Н. Олещук]. - М. : Изд. иностр. лит., 1955. - 332 с.

21. Учредительная булла "Общества Иисуса" Павла III. 27 сентября 1540 г. // Ардашов П. Н. Хрестоматия по всеобщей истории / П. Н. Ардашов. - Ч. 1. - К., 1914. - С. 165.

22. Харлампович К. В. Западнорусские православные школы XVI-начала XVII вв. Отношение их к инославным / К. В. Харлампович. - Казань, 1898. - 524 с.

23. Центральний Державний історичний архів України у Львові.

24. Шевченко Т. Єзуїтське шкільництво на українських землях останньої чверті XVI - середини XVII ст. / Т. Шевченко. - Львів : Свічадо, 2005. - 340 с.

25. Paluszkiewicz F. Mały słownik jezuitów w Polsce / F. Paluszkiewicz. - Warszawa : Bobolanum, 1995. - 262 s.

Папазова Анжела,

кандидат исторических наук, доцент кафедры исторических дисциплин,
 Мариупольский государственный университет

**НОРМАТИВНО-РЕГЛАМЕНТАЦИОННЫЕ ИСТОЧНИКИ ПО ИСТОРИИ
 ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРДЕНА ИЕЗУИТОВ В ВОСТОЧНОСЛАВЯНСКОМ РЕГИОНЕ
 в последней трети XVI - первой половине XVII вв.**

В статье рассмотрены информационные возможности нормативно-регламентационных источников по истории деятельности ордена иезуитов в восточнославянском регионе в последней трети XVI - первой половине XVII вв. Выявлено, что указанный вид документов имеет большие возможности для изучения устройства и деятельности ордена иезуитов. Нормативно-регламентационные источники незаменимы для изучения территориальной организации, внутренней структуры, иерархии членов, методов работы, создания и функционирования домов, регламентации их деятельности. Однако самооценка орденом деятельности и достижений в документах не отображает объективного влияния на разные сферы жизни, значения и последствий работы ордена для региона.

Ключевые слова: Общество Иисуса; восточнославянский регион; нормативно-регламентационные исторические источники по истории ордена иезуитов; информационные возможности документов.

Papazova Angela,

Ph.D. (History), Assistant Professor of Historical Disciplines Department,
 Mariupol State University

**THE AUTHOR STUDIES THE INFORMATION CAPACITY OF REGULATORY DOCUMENTS
 ON THE HISTORY OF THE SOCIETY OF JESUS IN EAST SLAVIC REGION
 in the late XVI - early XVII cent.**

These documents belong to the Catholic Church and the Society of Jesus and are numerous and informative. This is caused by the particular characteristics of church and the Society that thoroughly recorded their practices. Documents of the Rome Curia were a way to help the Society in the form of instructions or orders from highest governing body to the subordinate body. They describe plans and joint projects between curia and the Society, allow tracing the establishment of structures of the Society and changes in regulations of the Jesuit activities.

These documents are extremely informative. They share high information capacity for studying the structure and the practices of the Society of Jesus, its territorial structure, internal structure, hierarchy, practices, house retreats establishment and operation, regulation of activities etc. They allow analyzing the nature and the features of Society's efforts, impact on the population and ways to achieve the aims of the Society.

Most of the documents are dated XVI - XVII cent., which was the period of drafting and implementing the Union of Brest. Within the above mentioned period the activities of the Society became more dynamic with the appearance of new possibilities for achieving its objectives. Main languages of the documents are Latin and Polish. There are documents in Russian and Italian as well.

These documents are really important for studying the reasons of success of the Society in religious influence and dissemination of Catholicism as they allow analyzing the methods of the Jesuit activities, regulation of the Jesuit's actions, methods of teaching obedience and ways to create a positive image of the Society among citizens.

Most of the documents contain assessment naturally provided from the point of view of the Society itself. However, a self-assessment of the efforts and the achievements in the above mentioned sources does not reflect a real influence on different spheres of life, impact and results of the activities of the Society for the region. The most plausible information in these sources is the one which describes peculiarities of houses and actions of the Jesuits. Qualitative and quantitative characteristics of the Jesuit activities assessment require revision and comparison with the sources of non-Jesuit nature.

Some documents belonging to the types described were not much used or lacked analyzing by scholars. That is why their use for characterizing the activities of the Society in the region will ensure better understanding of the fields of interest for the Society, methods of religious influence on the society and the role of the Society in the region.

Key words: Society of Jesus; East Slavic region; regulatory sources on the history of the Society of Jesus; information capacity of documents.

REFERENCES

1. Blinova, T.B. (2002), Jesuits in Belarus (Their role in organization of education and enlightenment), GrGU, Grodno, 425 p. (rus).
2. Struggle of the South Western Russia and Ukraine against expansion of Vatican and the union (1988), *Naukova dumka*, Kiev, 288 p. (ukr).
3. Bykov, A.A. (1891), Ignatius of Loyola, his life and social activities, *W.p.*, St. Petersburg, 112 p. (rus).

4. Godovikova, L.N. (1970), Moscow Embassy Antonia Possevino. *Journal of Moscow University*, № 5, pp. 89-100 (rus).
5. Instructions of the Jesuits to A. Possevino, March 27th, 1581, Rome (1925), in *Artefacts of cultural and diplomatic relations between Russia and Italy*, in 3 v. (1925), USSR Academy of Sciences, Vol.1, Iss. 1, pp. 220-228 (rus).
6. Instructions of the Jesuits to Metropolitan Mikhail Rogoza in Lilov A.I. (1856), *On Malicious Actions of the Jesuits against the Orthodox Church in Russia in late XVI - early XVII centuries*, Kazan, pp. 157-164 (rus).
7. Loyola, I. (1990), Rules of humbleness in Blinova T.B. *Jesuits in Belarus, Belarus*, Minsk, pp. 18-19 (rus).
8. Loyola, I. (2006), *Spiritual Exercises of Ignatius of Loyola* [translation by A. Maslukha], The Society of Jesus in Ukraine, *Svichado*, Lviv, 248 p. (ukr).
9. Loyola, I. (2005), The Constitutions of the Society of Jesus and their additional provisions, [translation from English by A. Maslukh], *Svichado*, Lviv, 532 p. (ukr).
10. Marash, Ya.N. (1971), The Vatican and the Catholic Church in Belarus, *Belarus*, Minsk, 272 p. (rus).
11. «Magna charta» (The bull of the Pope Paul III) (2004), in *The Society of Jesus: the truth and fiction*. Saint Petersburg, comp. A.Laktionov, LLC «Izdatelstvo AST», Moscow, pp. 531-534 (rus).
12. «Monita privata Societatis Iesu» The Secret Instructions (1870), in Samarin Yu.F. *The Jesuits and their stance on Russia. Letter to Jesuit Martynov*, Moscow, pp. 429-460 (rus).
13. Opria, A.V. (2009), The Society of Jesus and its activities in the territory of Ukraine in the XVI-XVII cent. in modern Ukrainian, *Scientific papers issued by Kamyanets-Podilsky Ivan Ohienko National University*, Vol. 19, P. 134-140 (ukr).
14. *Artefacts of cultural and diplomatic relations between Russia and Italy* (1925), in 3 v. (1925), *USSR Academy of Sciences*, Vol.1, Iss. 1, 579 p. (rus).
15. Papazova, A.V. (2016), The classification of historical sources on Jesuit practices in the east Slavic region in the late XVI - early XVII cent., *Skhid*. №6 (146), pp. 70-75. DOI: 10.21847/1728-9343.2016.6(146).91526
16. Plohiy, S.N. (1989), *Papacy in Ukraine (Policy of the Roman Curia, in Ukrainian lands in the XVI - XVII centuries.)*, Vis, Kiev, 224 p. (rus).
17. Possevino, A. & Kurukina, I.V. [comp.] & Gizhdeu, S.P. [transl. from German] & Godovikova, L.N. [transl. from Lat.] (2005), *Discourse on religion between A. Possevino and Grand Duke Moscow Ivan Vasilievich, in Ivan the Terrible and the Jesuits: Antonio Possevino's mission in Moscow*, *Agraf*, Moscow, pp. 168-186 (rus).
18. Paranko, Rostyslav [translated from English] & Maslukh, Andrii [translation from Latin] (2008), *Ratio Studiorum. The structure of studies of the Society of Jesus. The system of the Jesuit education*, *Svichado*, Lviv, 252 p. (ukr).
19. Tymoshenko, L. (2000), Jesuits and the Union of Brest, *Christianity*, Lviv, p. 379 (ukr).
20. Tondi, A.I. (1955), *Jesuits, Foreign literature issue*, Moscow, 332 p. (rus).
21. *Constitutional bull of the Society of Jesus of Paul III, September 27th, 1540(1914)*, in Ardashov P.N. *Anthology of the World History*, P.1, Kiev, p. 165 (rus).
22. Kharlampovich, K.V. (1898), *The West Russian orthodox schools of the 16th - early 17th centuries. Their relation to the other beliefs*, Kazan, 524, LVI p. (rus).
23. *Central State Historical Archive of Ukraine*, Lviv (ukr).
24. Shevchenko, T. (2005), *Jesuit teaching on the Ukrainian lands of the last quarter of 16th - the middle of the 17th centuries*, *Svichado*, Lviv, 340 p. (ukr).
25. Paluszkiwicz F. (1995), *Mały słownik jezuitów w Polsce*, Bobolanum, Warszawa, 262 p. (pol).

© Папазова Анжела

Надійшла до редакції 02.11.2017